

MAGYAR NÉPI SZÖVETSÉG
CSIKMEGYE

Nemzetiségi
parlamentari képviselet

Nemzetiségi parlamenti képviselet

Nemzetiségi képviselet Magyarországon és az utódállamok
parlamentjeiben (1869–1918 / 1920–1990)

Szerkesztette
Bárdi Nándor és Gyurcsík Iván

ORSZÁGHÁZ KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2022

© Szerzők, 2022

© Országgyűlés Hivatala, 2022

Minden jog fenntartva.

Bármilyen másoláshoz, sokszorosításhoz,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

Felelős kiadó SUCH GYÖRGY,
az Országgyűlés Hivatalának főigazgatója

Tipográfia, műszaki szerkesztés, képfeldolgozás FODOR GÁBOR
Szöveggondozó, korrektor, névmutató MACSKÁSSY ZSUZSA

A könyv az Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és
Közművelődési Igazgatósága szakmai programjainak keretében készült.
Igazgató BELLAVICS ISTVÁN
Az Igazgatóság könyvprogramjának koordinátora PELYACH ISTVÁN

Borítókép: Csíkszeredai felvonulás 1945. május 1-jén
(Csíki Székely Múzeum)

www.orszaghazkonyvkiado.hu

Nyomta és kötötte az Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen
Felelős vezető • György Géza vezérigazgató

ISBN 978-615-5948-82-4

Tartalom

Parlamenti képviselők, nemzetiségi képviselet	9
---	---

A DUALIZMUS KORA

PAP JÓZSEF

A nemzetiségek képviselete a dualizmus kori magyar parlamentben	15
1. Magyarország etnikai összetétele a 19–20. században	18
2. A dualizmus kori választási rendszer etnikai sajátosságai	22
3. A nemzetiségek országgyűlési képviselete	34
<i>Melléklet:</i> A dualizmus időszakában képviselőházba jutott nemzetiségi származású képviselők listája	55

MAGYAR KÉPVISELŐK A KISANTANT ORSZÁGAINAK PARLAMENTJEIBEN (1920–1940)

SIMON ATTILA

Magyar parlamenti képviselet az első Csehszlovák Köztársaságban	77
1. Választási rendszer és törvények az első Csehszlovák Köztársaságban	77
2. A magyar politikai képviselet formái és eredményei	80
3. Kitekintés a szlovák állam időszakára (1939–1945)	102
<i>Melléklet:</i> A Csehszlovák Köztársaság (1918–1938) és a Szlovák Köztársaság (1939–1945) magyar nemzetiségű, illetve magyar jellegű pártokban tevékenykedő törvényhozói	106

FEDINEC CSILLA

Kárpátaljai magyar képviselők és szenátorok az első Csehszlovák Köztársaság parlamentjében	107
1. Választások és választási eredmények	108
2. Politikai közösségek	112
3. Magyar (nemzeti) pártok	118
4. Parlamenti munka	121
5. Összegzés	134

BÁRDI NÁNDOR – SZABÓ CSONGOR

Magyar parlamenti képviselők Nagyromániában	135
1. A választási rendszer	135
2. Politikai pártrendszer – magyar politikai csoportok	139
3. Magyar képviselet	144
4. Az Országos Magyar Párt választási eredményei	148
5. Az Országos Magyar Párt választási együttműködései	153
6. Az Országos Magyar Párt parlamenti frakciójának és bukaresti pártirodájának tevékenysége	161
<i>Melléklet: A két világháború közötti romániai parlament magyar nemzetiségű törvényhozói</i>	178

DÉVAVÁRI ZOLTÁN

Útvesztőben	
Magyar országgyűlési képviselők az első délszláv államban	184
1. A Szerb–Horvát–Szlovén és a Jugoszláv Királyság politikai berendezkedése, választási rendszere (1918–1941)	185
2. Az ellehetetlenítés évei (1918–1927)	194
3. Félsikerek. Az 1927-es választásoktól a diktatúráig (1926–1929)	203
4. Szántó Gábor és a Hűségmozgalom (1931–1938)	213
5. Nagy Iván mozgalma és a volt Magyar Párt egymással folytatott küzdelme (1933–1941)	217
<i>Melléklet: Magyar képviselők az első délszláv állam országos és tartományi parlamentjeiben</i>	229

A DUALIZMUS KORÁNAK NEMZETISÉGI KÉPVISELŐI MINT TÖBBSÉGI POLITIKUSOK 1918 UTÁN

ÁBRAHÁM BARNA

A dualista Magyarország szlovák politikusai az első Csehszlovákiában	233
1. Szlovák parlamentarizmus a dualizmus korában	233
2. Kiválás és betagoltatás	240
3. Csehszlovák állampolgárként, a szlovák nemzet fiaként	244

ÁBRAHÁM BARNA

A dualista Magyarország román parlamenti képviselői a Román Királyságban	255
1. Erdélyi román parlamentarizmus a dualizmus korában	255
2. Beolvasztva Nagy-Romániába	260
3. Szembesülés a romániai politikával	262

BÍRÓ LÁSZLÓ

A magyar parlament dualizmus kori képviselői a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban és a Fiumei Szabad Államban	270
1. Horvátok	270
2. Szerbia	271
3. Fiume	283

MAGYAR KÉPVISELŐK A SZOMSZÉDOS ORSZÁGOK PARLAMENTJEIBEN (1945–1990)

POPÉLY ÁRPÁD

Magyar képviselők a prágai és a pozsonyi parlamentben (1954–1989)	291
1. A jogfosztottság időszaka	292
2. A pártállam első két évtizede	297
3. A prágai tavasz és a husáki normalizáció évei	310
<i>Melléklet:</i> A prágai Nemzetgyűlés és Szövetségi Gyűlés magyar nemzetiségű képviselői a pártállami években	327
<i>Melléklet:</i> A pozsonyi Szlovák Nemzeti Tanács magyar nemzetiségű képviselői a pártállami években	329

FEDINEC CSILLA

Kárpátaljai képviselők a szovjet törvényhozásban: magyar lehetőségek (1945–1991)	331
1. A két parlament	332

2. A moszkvai képviselők	334
3. A kijevei képviselők	337
4. Az első alternatív választások	341
5. Összegzés	343

ANTAL RÓBERT ISTVÁN – KOVÁCS SZABOLCS

Az erdélyi magyarság parlamenti képvisellete Romániában (1944–1989)	345
1. Az 1945 utáni első választás	347
2. Baloldali eltolódás, az első tét nélküli választások	351
3. Az 1948-as választást követő új parlament, a Nagy Nemzetgyűlés (Marea Adunare Națională)	356
4. Az 1952-es egylistás kirakatválasztások	359
5. Összegzés	364
<i>Melléklet:</i> Magyar képviselők a Nagy Nemzetgyűlésben	365
<i>Melléklet:</i> A Román Kommunista Párt Központi Bizottságának és a Román Munkáspárt Központi Vezetőségének magyar tagjai	368
<i>Melléklet:</i> Magyar származású miniszterek a romániai kormányokban	370

ÓZER ÁGNES

A vajdasági magyarok a második világháború utáni választásokon	373
1. A szövetségi képviseleti szint létrejötte és szerkezetmódosításai	378
2. Köztársasági képviselet	382
3. Vajdasági tartományi képviselet	385
<i>Melléklet:</i> Magyar képviselők a Szövetségi, Köztársasági és a Tartományi Parlamentekben	395
 A kötet szerzői	403
Képjegyzék	410
Névmutató	411

A nemzetiségek képviselte a dualizmus kori magyar parlamentben^I

A 19. század a modern nemzetek keletkezésének, a nemzeti öntudatra ébredésnek és a nacionalizmus születésének időszaka volt Közép-Európában és Magyarországon egyaránt. A modern nemzet alapvetően „pre-modern” etnikai gyökerekre épült, azonban egy újfajta homogenizációs igénnyel lépett fel a korábban több szempontból tagolt nyelvi-kulturális közösségekkel kapcsolatban. A konfessziók, jogi keretek, lokális adottságok részekre bontották az egy (pontosabban hasonló) nyelvet beszélőket. A modern nacionalista ideológia azonban ezen közösséget szeparáló identitásokat igyekezett háttérbe szorítani és a közösséget elsősorban nyelvi-kulturális alapon egységbe tömöríteni. A modern nemzetet tradicionálisan két irányból, a kulturális és/vagy az állami közösség oldaláról közelíthetjük meg. A modern nemzeti közösséget elsőként általában kulturális alapokon határozták meg, melyhez vele párhuzamosan vagy bizonyos késéssel kapcsolódott az etnikai alapú kollektív jogok megszerzésének, végső soron az önálló állam létrehozásának a programja. Az önálló állammal rendelkező „államalkotó nemzetek” nemzetiesítő nacionalizmusa, konfrontálódhatott a környező államok anyaországi törekvéseivel, és ebben a mezőben alakul a kisebbségi közösségek nemzeti fejlődése. Egy állam, egy közösség ugyanabban az időben különböző szerepben tud megjelenni és ezek a szerepek természetesen idővel alapvetően megváltoznak. A nemzetiségi kérdés 19. századi magyarországi története is ebben a keretben értelmezhető.²

Magyarország esetében a nemzetépités, a nemzetépités folyamata az országban élő etnikai közösségek esetében egymással párhuzamosan indult el. Ennek

¹ A kutatást az NKFIH (OTKA) K 134378 azonosítószámú, a Dualizmus kori parlamentarizmus regionális nézőpontból című pályázat támogatta.

² Brubaker, Rogers. *Nacionalizmus új keretek között*. L'Harmattan–Atelier, Budapest, 2006. 14–15.; Ring Éva: *Államnemzet és kultúrnemzet választóján: a modern nemzetek születése Kelet-Közép-Európában*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2004. 22–26.

lépéseit a történeti szakirodalom már ismertette.³ A parlamenti képviselet esetében azonban egy olyan speciális problémakör került napirendre, melyben az eltérő nemzetfelfogásból adódó politikai koncepciók ütköztek egymással. A magyar politikai elit, mely előszeretettel azonosította magát az ország politikai elitjével, a politikai jogok gyakorlását a politikai értelemben egységes magyar nemzet-hez kötötte. Ebben az értelmezésben, melyet az 1868-as nemzetiségi törvény bevezetőjében is hangsúlyosan kifejtettek, a politikai nemzet több volt egy etnikai egységnél, magába olvasztotta az országban élő összes nemzetiséget. Ezen nemzetiségek egyenrangúsága elméletileg csupán abban a tekintetben csorbult, hogy az állam nyelve a magyar volt. 1868-ban az etnikai jogokat is ebben a mézőben értelmezték, az elfogadott nemzetiségi törvény ugyanis gyakorlatilag egy nyelvhasználati törvény volt.⁴ Legalábbis abban a tekintetben mindenképpen, hogy a törvény legfontosabb szabályozásai az állampolgárok anyanyelvhasználati jogait írták körül, korlátok közé szorítva ezáltal az államnyelv általános használatát. A magyar nacionalizmus asszimilációs szándékai – hasonlóan az egyéb nemzetek és nemzetiségek nacionalizmusaihoz – nyilvánvalóan túlmutattak ezen az alapelven, de a korszak szabadelvű politikusai folyamatosan erre hivatkoztak a nemzetiségi viták időszakában.

A nemzetiségek parlamenti képviseletével kapcsolatban is alapvető ellentét alakult ki a magyar politikai elit és a nemzetiségi pártok vezetői között. A magyar politikusok azt hangsúlyozták, hogy a nemzetiségi lakosoknak megfelelő képviselite van a parlamentben, hiszen a képviselők a választókerületük teljes lakosságát képviselik. Ez a képviselet pedig nem etnikai alapokon áll, hanem egyéb ideológiai mezők határozzák azt meg. Mivel a dualizmus időszakában kizárólag egyéni mandátumok alapján lehetett a parlamentbe kerülni, a pártlisták intézménye ismeretlen volt, ebből a nézőpontból valóban nem maradt egyetlen terület sem képviselet nélkül.⁵ Sőt a magyar nacionalizmus gyakran hangoztatott, napjaink kutatási eredményei alapján tévesnek minősíthető állítása szerint, a nemzetiségi területek lakossága éppen, hogy arányain felül reprezentálódott a magyar politikai életben. Ezt az elképzelést elsősorban a Szabadelvű Párt hatalmát és a közösügyi rendszert elutasító függetlenségi politikusok hangoztatták. Ők elsősorban a nem-

³ A párhuzamos nemzetépítéssel kapcsolatban lásd újabban: Szarka László (szerk.): *Párhuzamos nemzetépítés, konfliktusos együttélés: birodalmak és nemzetállamok a közép-európai régióban (1848–1938)*. Országgház Könyvkiadó, Budapest, 2017.

⁴ Fedinec Csilla: Ruszin Önmeghatározási Kísérletek Az 1860-as Években. In: Molnár D. Erzsébet – Molnár Ferenc (szerk.): *Társadalomtudományi Tanulmányok: A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczy Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának Tanulmánykötete*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola – RIK-U Kft., Beregszász–Ungvár, 2021. 77–78.

⁵ Fedinec, 2021. 84–85.

zetiségi választókban látták a saját értelmezésükben megfogalmazott magyar nemzeti célokat háttérbe szorító szabadelvű kormányzás alapvető bázisát.⁶

A nemzetiségi pártok értelmezési keretében ez a kérdés egészen más nézőpontból jelent meg. 1848 óta több esetben megfogalmazott alapvető követelésük ugyanis az etnikai alapon nyugvó területi autonómia intézményének a megteremtése és a politikai közösségként való elismerés volt. Az országgyűlést pedig úgy képzelték el, mint amelyben az autonómiákon keresztüli képviselet jelenik meg. Ez a forma tehát leginkább egy szövetségi/tartományi berendezkedésnek felelt volna meg. Az erdélyi román politikusok például a dualizmus első időszakában Erdély történelmi autonómiájára építették saját koncepciójukat. Minimális elképzelésként a vármegyék és választókerületek etnikai alapú átrajzolását, ún. kikerekítését követelték. A vármegyei autonómia védelme is jelenthette a nemzetiségi érdekérvényesítés lehetőségeiért való fellépést, így annak leépítésében nemcsak a kormányzati hatalom megerősödését, hanem a magyarosítás egy lépését is lehetett látni.⁷ A nemzetiségi politikusok általában tagadták a parlament reprezentatív jellegét, mivel a szűk választójogot és a nyílt szavazást olyan torzító tényezőnek tartották, mely alapján a választások tisztaságát is kétségbe vonták.⁸ Ennek egyik következményeként a nemzetiségi pártok az 1880-as évek elejétől kezdve – az erdélyi szászok kivételével – gyakorlatilag bojkottáltak a választásokat, mely magatartással csak a 20. században hagytak fel.

A nemzetiségek dualizmus kori országgyűlési képviseletének kérdéskörében tehát különböző megközelítésmódok léteznek. A korabeli hivatalos magyar álláspont szerint ez a rendszer működésének következtében létezett. A nemzetiségi pártok álláspontja hasonlóan leginkább az utókori megítéléséhez, mely a képviseletet elsősorban (gyakran kizárólagosan) az etnikai alapon szerveződött pártokhoz kapcsolja.⁹ Célszerű azonban a kérdést más szempontból is részletesebben megvizsgálni, egyrészt szólni kell a választási rendszer sajátosságairól, és azokról

⁶ Demeter Gábor: Kiegyensúlyozott fejlődés? Az agrárjövödelmek és adóterhek területi mintázata és változása a dualizmus kori Magyarország területén. In: Demeter Gábor– Szulovszky János (szerk.): *Területi egyenlőtlenségek nyomában a történeti Magyarországon*. MTA BTK, Debrecen, 2018. 41–43.; Gerő András: *Az elsőprő kisebbség: népképviselet a Monarchia Magyarországon*. 2. átdolgozott és bővített kiadás. Habsburg Történeti Intézet, Budapest, 2017. 111–115.

⁷ Lásd a nemzetiségi törvény vitájában az ún. kikerekítéssel kapcsolatos hozzászólásokat. Kemény G. Gábor: *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában I. (1867–1892)*. Tankönyv Kiadó, Budapest, 1952. 138–160.

⁸ Lásd például: Az erdélyi és magyarországi románok memorandumja. 1892. március 26. Kemény, 1952. 827–830.

⁹ Schönbaum Attila: Páriaelit? Nemzetiségi képviselők a magyar országgyűlésben, 1900–1918. In: Ilonszki Gabriella – Kis-Varga Judit – Vanyi Éva – Schönbaum Attila (szerk.): *Képviselők Magyarországon I. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2005. 82.*

a képviselőkről, akik önmagukat egy nemzetiség tagjának vallották ugyan, de nem a nemzetiséget képviselő párt képviselőiként ültek a parlamentben.

Mielőtt azonban ezekre a kérdésekre rátérnénk, röviden be kell mutatni az ország nemzetiségi összetételét.

1. Magyarország etnikai összetétele a 19–20. században

A 19. századi nemzetiségi statisztikák alapvetően a nyelvi viszonyokra alapozva próbáltak új kategóriákat teremteni az ország lakosságának leírására. Bár a hivatalos magyar statisztikákban csak 1880-tól jelent meg az „anyanyelvre” vonatkozó kérdés, azonban már ezt megelőzően rendelkezünk etnikai jellegű adatokkal.

Fényes Elek 1836 és 1840 között jelentette meg országleírását, melyben a katolikus egyházi sematizmusokból kiindulva próbálta meghatározni a lakosság statisztikai adatait, ezek között megjelenítette a bizonytalan alapokon álló nyelvhasználati adatokat is. A munka kerületenként, vármegyékként és településenként nyújtott információkat az olvasók számára.¹⁰ Fényes 1842-ben Magyarországot kis Európának minősítette, ahol 18 egymástól különböző népet vett számba. Ezek a csoportokat nemcsak nyelvben, hanem szokásokban is különbözőnek tartotta. Problémaként fogalmazta meg, hogy „sem egyik, sem a másik a maga nyelvét és szokását a másikéval fel nem cserélte, hanem mindenik a magáéhoz makacsul ragaszkodik”. Ennek legfontosabb okaként a királyi akaratot jelölte meg, mely Szent István óta a „Magyarországot a polyglották honjává” alakította. Változnak azonban a körülmények, és úgy gondoltam, hogy az ő korában a szent király már „maga is átlátná, miszerint egy ország csakugyan hatalmasabb s erősebb, ha azt egynyelvű s szokású nemzet lakja”.¹¹

1. táblázat. Magyarország lakosságának nyelvi megoszlása 1841-ban Fényes Elek adatai alapján

Nemzetiség	Fő	Részarány
Magyar	4 812 759	37,37%
Tót	1 687 256	13,10%
Német	1 273 677	9,89%
Oláh	2 202 542	17,10%
Horvát	886 079	6,88%
Rác	828 365	6,43%
Shokacz	429 868	3,34%

¹⁰ Fényes Elek: *Magyarországnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben*. VI. Pest, 1836.

¹¹ Fényes Elek: *Magyarország statistikája*. III. Pest, 1842. 60–61.

lépett és májusban pótválasztásokat írtak ki.⁸⁴ Ezen az OMP 80%-os győzelmet aratott a renegát Tőkés Ernő és Réthy Istvánnal szemben, így a pótválasztáson Abrudbányai Ede és Willer József jutott be a képviselőházba.⁸⁵

6. Az Országos Magyar Párt parlamenti frakciójának és bukaresti pártirodájának tevékenysége

6.1. A parlamenti csoport

Az Országos Magyar Párt szervezeti felépítése 1924-re alakult ki. Előtte lényegében az Intéző Bizottság szervezte a pártot, amely az elnökből (Jósika Samu majd Ugron István), alelnökből és az intézőbizottságból állt. Az 1924-es brassói nagygyűlésre már megszerveződtek a megyei tagozatok és e két intézményből választották meg az intéző bizottság tagjait, majd az az elnöki tanácsot, az alelnököket és fölöttük állt a pártelnök. Ezen kívül hét tematikus szakbizottság is működött.⁸⁶

A párt megalakulása utáni első két évben az intéző bizottság irányította a pártot, majd 1924-től a szűkebb – az IB által megválasztott 8 tagból és a tagozatok egy-egy képviselőjéből álló – Elnöki Tanács. Ez a hetente ülésező szerv volt a legfontosabb döntési központ. A kolozsvári pártirodán Bethlen György elnök bizalmasaival dolgozott (Deák Gyula, Gombos Benő, Inczédy-Joksman Ödön, Naláczy István, Roth Hugó). Emellett volt egy Bethlen Györgyöt következetesen támogató, a megyei tagozatokba beágyazott politikus (képviselei) kör is. Ide tartozott Gyárfás Elemér, Hegedüs Nándor, Jakabffy Elemér, Pál Gábor, Willer József.

A parlamenti csoport 1926 júniusában alakult meg, meg amikor a Néppárttal kötött választási paktum révén a korszakban a legtöbb képviselője volt a két házban az OMP-nek. A frakció elnöke Bethlen György lett, helyettese Sándor József, a bukaresti pártirodát pedig Willer József vezette. A július 1-jei ülésen megtörtént a tagok beosztása a szakbizottságokba valamint az ügytípusoknak és az egyházaknak is külön felelősei voltak. Ekkor a területi lefedettséggel nem volt gond, de később mikor jóval kisebb lett a csoport akkor a képviselővel nem rendelkező megyéknek is külön felelősei lettek (1934).⁸⁷

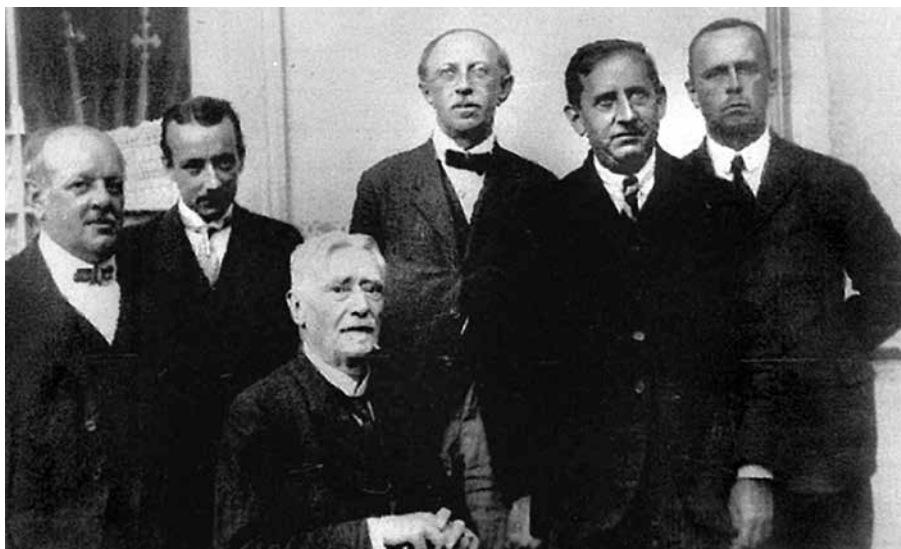
Az ekkor 27 fős csoportból 18-an a pártvezetéshez tartoztak (elnök, alelnök, Elnöki Tanács, Intézőbizottság, valamelyik megyei vezetés tagja). További 9-en szakmai, közéleti tevékenységért kaptak jelöltséget. Erről – ahogy később is – az

⁸⁴ Willer József levele Bethlen Györgyhez, 1934. április 5. uo.

⁸⁵ Fényes győzelmet aratott a Magyar Párt Udvarhely megyében. *Keleti Újság*, 1934. május 30. 3.

⁸⁶ A párt intézményi felépítését és személyi összetételét közli György Béla: *A romániai*, 2017. 295–306. A pártra vonatkozó dokumentumok: *Iratok az Országos Magyar Párt történetéhez 1. A vezető testületek jegyzőkönyvei*. Összeáll., jegyz. bevezető: György Béla, Pro-Print Könyvkiadó – Erdélyi Múzeum Egyesület, Csíkszereda – Kolozsvár, 2003.

⁸⁷ György, *Iratok*, 2017. 261–263.

10. Az Országos Magyar Párt vezetői. Álló sor balról jobbra: Haller Gusztáv, Bethlen György, Fekete Nagy Béla, Grandpierre Emil, Gabányi Imre. Ül: Jósika Sámuel

Elnöki Tanács döntött a tagozatokkal és a magyarországi „illetékes tényezőkkel” konzultálva.⁸⁸ A parlamenti tagság egyrészt politikai védelmet, másrészt egzisztenciális biztonságot is nyújtott a pártmunkához.⁸⁹ A frakcióból az egész korszakon át 5-6 fő tudott igazán jól románul ezt mutatja a felszólalási statisztika is. 1922–1937 között az OMP képviselőitől a két házban 576 felszólalás hangzott el ebből Gyárfás Elemér 210, Willer József 84, Sándor József 82, Hegedüs Nándor 37, Laár Ferenc 30, Jósika János 17, Bethlen György 15 alkalommal. Tehát ez a 7 képviselő adta felszólalások 82%-át.⁹⁰

Az OMP parlamenti megnyilatkozásainak 45%-a kapcsolódott valamilyen törvényjavaslathoz. Tematikusan csoportosítva 14% volt általánosabb felszólalás a trónbeszédhez, válaszfelirathoz, politikai nyilatkozat vagy politikai állítások cáfolata. Az oktatási, a pénzügyi, az adóügyi problémákkal foglalkozott az OMP képviselők felszólalásainak 9-9%-a. Ezt a közigazgatási és egyházügyi kérdések követték 8-8%-kal. Az egyedi sérelmi ügyekben tett felszólalások és a nyugdíjügyekben tett felszólalások egyaránt 6-6% körül voltak. Ebből a hozzávetőleges tipologizálásból az látszik, hogy alapvetően szakkérdésekre koncentráltak

⁸⁸ György, *A romániai*, 2006. 316.

⁸⁹ Ez kb. 4500 lei fizetést és az ülésnapokra 700 lei napidíjat jelentett a harmincas években. Ebből a pártirodának tagdíjként a parlament működése alatt havi 1000, egyébként pedig 500 lejt kellett befizetni.

⁹⁰ György, *Iratok*, 2017. 261–263.

Dr. Balogh Artúr, szenátor

Dr. Gyárfás Elemér, szenátor

Sándor József, szenátor

Dr. Abrudbányai Ede,
kamarai képviselő

Dr. gróf Bethlen György,
a Romániai Országos Magyar Párt
elnöke, kamarai képviselő

Bárá Jósika János, kamarai képviselő

Dr. Gál Miklós, kamarai képviselő

László Ferenc, kamarai képviselő

Dr. Pál Gábor, kamarai képviselő

Szabó Béni, kamarai képviselő

Dr. Willer József, kamarai képviselő

Bárá Szentkeresztly Béla,
kamarai képviselő

11. Az Országos Magyar Párt képviselői 1933–1937 között

és a törvényjavaslatok kritikáján keresztül fogalmazták meg a kisebbségi álláspontot és kevésbé az egyedi sérelmekre koncentráltak, hiszen az előbb említett általános felszólalásoknak is kb. egy harmada gyászbeszéd, általános nyilatkozat volt. A kisebbségi problémákat inkább rendszerezve a felirati vitákban, politikai

12. Gyárfás Elemér, az Erdélyi Katolikus Státus világi elnöke, az Erdélyi Bankszindikátus elnöke

nyilatkozatokban jelenítették meg. Az adott keretek belül intézhető ügyeket a pártiroda kezelte. S a felszólalásokban ügyeltek arra, hogy kritikájukkal ne lehetetlenítsék el magukat a potenciális kormányzati felelősök előtt sem.⁹¹ (A parlamenti csoport belső szabályzata szerint minden egyes felszólalást előre a frakciónak, azaz pártvezetésnek be kellett mutatni.)

Az OMP kisebbségi tematizációját jól mutatják az egyes parlamenti ciklusok kezdetén a trónbeszédre elhangzó válaszfeliratok. Ebből a szempontból Willer József felszólalásait tekintettük át. 1926-ban a király megemlékezett a kisebbségekről. Az OMP üdvözölte a paktumot, amelyben nemcsak a parlamenti és politikai integrációját látta,

hanem a kisebbségi jogegyenlőség megteremtésének lehetőségét, ha a kormány betartja az ígéreteit. Mivel az 1923-as alkotmány meg sem említette a kisebbségeket, javasolják egy nemzetiségi törvény megalkotását.⁹²

⁹¹ 1922–1937 között kategorizáltuk a felszólalások tematikáját esetszámokkal a Kiss Árpád, illetve György Béla készítette összeállítások címleírása alapján: választások 14, mandátum-ügyek 8, / politikai nyilatkozatok (OMP nevében) 30, válaszfelirat és vitatása 26, politikai cáfolatok (más felszólalók vádjaira) 23, / pénzügy (legtöbb esetben a konverziós törvénnyel kapcsolatos kritikák) 52, adóügy (legtöbb esetben a kivetés, behajtás körüli visszaélések, diszkrimináció) 52, közigazgatási ügyek (jórészt törvényjavaslatok, intézkedések kritikája) 46, igazságügy 19, mezőgazdaság 18, munka-, ipari-, mezőgazdasági kamarák 17, költségvetés 15, ipar- és kereskedelem szabályozás 12, szeszgyártás-alkohol 9, vasút 8, kisipar, 8, közlekedés 4, bányaugy 3, kulturális intézmények 3, sajtó 3, egészségügy 2, építőipar 1, / oktatás 52, egyházügy 44, nyugdíjügy 33, nyelvhasználat 13, lakásügy 8, tisztviselő-elbocsátás 6, népszámlálás 5, telepes ügyek 5, csendőrség 4, államsegély 4, állampolgárság 3, munkavédelmi törvény (foglalkoztatási diszkrimináció) 3, szövetkezet 2, Csíki Magánjavak 2, optáns ügy 1, névelemzés 1, / egyedi sérelmi ügyek 35. Kiss Árpád: A magyar törvényhozók működése a román parlamentben. *Magyar Kisebbség*, 1936. 13. sz. 342–356., 375–392. György Béla: *Iratok a romániai Országos Magyar Párt történetéhez*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2017. 382–412.

⁹² Willer József beszéde 1926. december 17. *Magyar Kisebbség*, 1927. I. sz. 31–35.

A következő évi, 1927-es trónbeszéd a liberális kormány alatt már nem foglalkozott a kisebbségekkel. Willer felpanaszolja, hogy az Averescu-kormány ígéreteit nem teljesítette, amelyek közül a legnagyobb gond az egyházi iskolák államsegélyének elmaradása. Így csak akkor hajlandók elfogadni a válaszfeliratot, ha ennek teljesítésére vonatkozóan beiktatnak egy új szakaszt. Erre nem került sor.⁹³ A Nemzeti Parasztpárt kormányzása alatti 1929-es felirati javaslatból teljesen hiányzott a kisebbségi kérdés, miközben ez a kormány is ígéretet tett egy kisebbségi törvény létrehozására. A konkrét megoldatlan nagyobb intézményes problémákon túl – a csíki magánjavak ügye, a kultúrzóna, a nyelvhasználati sérelmek, közigazgatási törvény – elsősorban az jelentett gondot, hogy sok kisebb ügyben, ha jogszerűen el is jártak a hivatalok, helyi szinten nem tudtak ezeknek érvényt szerezni, mert nem volt, aki végrehajtsa.⁹⁴ 1930-ban az új király, II. Károly trónbeszédében kijelentette: „Romániának a felekezeti és etnikai kisebbségek kérdéseinek elbírálásánál tanúsított eddigi teljes és igazságos szellemű jóakarata kezesség gyanánt szolgálhat arra, hogy az itt élő kisebbségekről a jövőben is teljes mértékben gondoskodni fogunk az alkotmányosság keretein belül.”⁹⁵ Csakhogy a Nemzeti Parasztpárti kormány válaszfeliratában a már több éve beígért kisebbségi törvényen kívül mást nem ígért. Ezért Willer a király iránti lojalitást hangsúlyozva, a válaszfeliratot elutasította.⁹⁶ Egy év múlva a következő, új parlamentben azzal próbálkoztak, hogy a magyarsággal szembeni legfontosabb hátrányos intézkedéseket sorra veszik. Ilyen volt a községek túlterhelése különösen a kötelező állami iskola fenntartása, amely a magyarlakta településeken a felekezeti iskolák mellett még egy párhuzamos intézmény eltartását jelentette. A magántisztviselők fokozott megadóztatása, amely Erdélyben elsősorban az ebben a rétegben felülreprezentált magyarokat érintette. A mezőgazdasági adósságok elengedésére felvázolt program nemcsak a pénzintézeteket teheti tönkre, hanem annak egész városi, ipari hitelkörét, beleértve a megsegítendő gazdákat is. Hasonló a helyzet a nyugdíjasok esetében, hiszen az eddigi hátralékokat (sokszor hat hónapnyit) a kormány nem tervezte be a költségvetésbe kifizetni. Végezetül Willer óvott attól, hogy a gazdasági válság miatti erősebb intézkedések jogtalan kapkodássá váljanak.⁹⁷ 1934-ben a később idézendő, a kisebbségi kérdésnek a pártpolitikából kivonandó politikai megállapodást és szabályozást javasoltak, sikertelenül. Ezért 1936-ban megint visszatértek az egyre nehezedő egzisztenciális terhek tematizálásához: a nyelvvizsgákkal elbocsátottak, illetve betegek sem kapták meg – a minisztériumi ígérek ellenére – nyugdíjjogosultságukat; az elbocsátottak helyére nem vettek fel magyarokat; a numerus valachicus helyett egyre inkább numerus

⁹³ Willer József 1927. november 2-i beszéde. *Magyar Kisebbség*, 1927. 24. sz. 908–911.

⁹⁴ Willer József 1929. november 26-i beszéde. *Magyar Kisebbség*, 1929. 23. sz.

⁹⁵ Willer József 1930. november 25-i beszéde. *Magyar Kisebbség*, 1930. 23. sz. 879.

⁹⁶ Uo. 880.

⁹⁷ Willer József 1931. november 26-i beszéde. *Magyar Kisebbség*, 1931. 23. sz. 864–868.

nullus működik; a felekezeti tanítók és a papok államsegélyének elmaradása; az állami magyar tannyelvű elemi iskolák leépítése; a megoldatlan állampolgársági és honosítási ügyek ezrei; az ostromállapot miatti sajtócenzúra; az OMP nagygyűlésének betiltása.⁹⁸

A párt stratégiáját tekintve a politikai képviselő egységének megtartását helyezték előtérbe. Ugyanakkor világos volt, hogy a romániai politikai rendszeren belül csak a kormányzó pártok között egyensúlyozva tudnak érvényesülni. Az első négy évet Sándor József és Bernády György pártharca határozta meg, hisz míg az előbbi az erdélyiség jegyében a Román Nemzeti Párthoz szerette volna közelíteni az OMP-t, addig az utóbbi a Liberális Pártban, a kormányzó párthoz való kapcsolódásban látta a megoldást. Csakhogy míg Maniuékat Erdélyben pl. a földkérdés és a városok román nemzetiesítése miatt utasította el a magyar közvélemény, addig a liberális pártiak a kisebbségellenes retorikájukon túl pl. az alkotmányozás, az oktatási, gazdasági döntéseik miatt voltak elfogadhatatlanok. Azonban a helyhatósági választásokon az OMP épp az erdélyi románsággal szemben fogott velük össze 1926-ban (így kerülhettek fel a magyarok a választólistákra és őrizhették meg részben a városi önkormányzati pozícióikat). Az Averescu tábornok vezette néppárt, amelynek a segítségével pedig frakciót hozhattak létre a parlamentben, a választási paktumban megígértéket nem teljesítette. Ezért a sajtó és az Intéző Bizottság is erősen támadta a parlamenti csoportot, radikálisabb fellépést vagy szakítást várt el a pártvezetéstől.

Valószínűleg ez készítette Willer Józsefet a képviselőházi frakció vezetőjét, hogy nyilvánosan is megfogalmazza a stratégiai megfontolásait. „A mi magyar közönségünk tudniillik végzetesen összetéveszti a politikai pártot az ország kormányával. Hiszen közelfekvő a tévedés: a kormány mindig egy politikai pártból kerül ki, arra támaszkodik, annak politikai ideáljait iparkodik megvalósítani. És mégis tanácsos volna hozzászoknunk, hogy e tekintetben kissé disztinkváljunk. Egy román politikai párt lehet a számunkra rokon- vagy ellenszenves. Tisztelhetjük az eszméit, vagy károsnak tartjuk azokat és ehhez képest barátságos lábon élhetünk az egyikkel, míg a másik levegő a számunkra. Ellenben az ország kormányáról mindenképp tudomást kell vennünk. Mert az beleszól a mindennapi életünkbe és ezernyi bajt, kellemetlenséget csődíthet a nyakunk közzé, akár tetszik nekünk, akár nem. Talán egy román ellenzéki párt, amelynek nagy gyökere van a közvéleményben és nem kell holmi gyanúsításokkal és előítéletekkel megküzdnie, ujjat húzhat a kormánnyal, ignorálhatja azt és kibőjtölheti a bukását. A kisebbségeknek nem lehet a feladata a kormánybuktatás, mert egyelőre nem is áll a rendelkezésükre kormánybuktató eszköz. A kisebbségek vezérei legfőlebb óriási károkat okozhatnak a saját népeiknek, sőt az is megtörténhetik, hogy a saját becses énjük számára a népszerűség dicsfényét is megszerzik holmi túlságos kellemetlenkedés hírlapi

⁹⁸ Willer József 1936. november 25-i beszéde. *Magyar Kisebbség*, 1936. 24. sz. 641–655.

Dévavári Zoltán

Útvesztőben

Magyar országgyűlési képviselők az első délszláv államban

Tanulmányunkban a magyar békeszerződés aláírása előtt, 1918. december elsején létrejött első délszláv államban szakadt, kényszerkisebbséggé lett délvidéki magyarok összesen hét országgyűlési képviselőjének, egy szenátorának, valamint tizenhat tartományi képviselőjének a munkáját mutatjuk be a jugoszláv állam első, 1941. áprilisi összeomlásáig. Ez a huszonhárom év két korszakhatárt is jelöl. Az első az 1918 és 1929 közötti időszak az államépítés, és a parlamentarizmus periódusa, míg a második, 1929-től 1941-ig tartó korszak előbb a nyílt diktatúra, majd az autoriter látszatsdemokrácia ideje volt.

A területi keretek figyelembevételével arra törekedtünk, hogy a teljeség igényének a céljából egy átfogó kép keretében mutassuk be az új ország politikai berendezkedését, választási rendszerét és a belpolitika azon eseménytörténetét, amelyek óhatatlanul is kihatással voltak a magyar közösségre. Megpróbáltuk visszaadni a délvidéki magyarság korabeli politikai irányzatainak a teljes spektrumát, felvázolni a köztük lévő ideológiai és politikai különbségeket, az egymással folytatott – sokszor fájdalmas – belharcok ok-okozati összefüggéseit. Dolgozatunkban igyekeztünk megkeresni a mindenkori államhatalomhoz való viszonyulás legfőbb kérdéseit, vagy éppen azok keréktörőit, felvázolni a magyar kisebbségnek a mindenkori hatalommal szemben követett stratégiáját, valamint a szerb politikai elittel való lehetséges együttműködés hektikus és állandóan eltolódó kereteit.

Munkánk a politikai csatározások bemutatása mellett a személyi, kapcsolatokon alapuló ügy- és érdekkijáráások technikájának, azok kulcsszereplőinek a bemutatására is figyelmet szentelt.

1. A Szerb–Horvát–Szlovén és a Jugoszláv Királyság politikai berendezkedése, választási rendszere (1918–1941)

Az 1918. december 20-án Stojan Protić¹ miniszterelnökségével megalakult első közös kormány előrevetítette a szerb dominancia érvényesülését. Húsz miniszterből 13 szerb, 4 horvát, 2 szlovén, egy bosnyák nemzetiségű volt.²

A szerbiai közigazgatási és kormányzati struktúra átültetésével együtt az ideiglenes alkotmányt 1919. január 30-án a parlament jóváhagyása nélkül fogadták el.³ Oktrojált volta miatt nagy ellenállást váltott ki, így végül nem lépett hatályba. 1919 márciusában a belgrádi hatalmi körök felszámolták az országrészek különböző parlamentjeit,⁴ majd a régens⁵ vezetésével a közös kormány kinevezte az ideiglenes nemzetgyűlés eredetileg 296, végül 258 igazolt képviselőjét.⁶ A négy kormányt is elhasználó ideiglenes nemzetgyűlés a békeszerződés becikkelyezése mellett az állampolgársági törvény elfogadása nélkül szavazta meg a választási törvényt. Felosztatására 1920. október 28-án, az alkotmányozó nemzetgyűlési választások kiírását követően került sor.⁷

Az ország 56 választókerületében 1920. november 28-án rendezték meg a választásokat. A választói névjegyzékben 2,48 millió polgár szerepelt. A választói jog

¹ Stojan Protić (Kruševac, 1857. január 28. – Belgrád, 1923. október 28.), szerb politikus, a Radikális Párt egyik alapítója, az SZHSZ Állam első miniszterelnöke (1918. december 20. – 1919. augusztus 16.), Nikola Pašić pártbéli riválisa volt. Kettejük között az SZHSZ Királyság alkotmányával kapcsolatos belső viták során végleges szakításra került sor, mivel a mérsékelt Protić ellenezte a totális centralizációval kapcsolatos pašići elképzeléseket. Sajat alkotmánytervezet is készített, melyben megmaradtak, sőt autonómiával rendelkeztek volna a történelmi kerületek. Független Radikális Párt néven új politikai csoportosulást alapított, azonban az új formációval nem sikerült a politikai életben megkapaszkodnia, s rövidesen meg is halt.

² Bíró László: *A jugoszláv állam 1918–1939*. MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 2010. 101.

³ Bíró, 2010. 104.

⁴ Branislav Gligorijević: *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji 1919–1929*. Institut za savremenu istoriju, Narodna Knjiga, Beograd, 1979. 24.

⁵ I. Karađorđević Aleksandar (Cetinje, 1888. december 16. – Marseille, 1934. október 9.) Péter király betegsége miatt 1914. július 5-én ráruházta a valódi hatalmat és 1921. augusztus 16-ig régensként irányította előbb Szerbiát, majd a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságot. 1921. augusztus 16-tól 1929. január 6-ig a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság uralkodója volt, majd 1934. október 9-i meggyilkolásáig Jugoszlávia első királya. Politikájában erőteljesen támaszkodott a hadsereg szerb tisztikárára. 1929. január 6-án feloszlatta a parlamentet, betiltotta a pártok működését, az ország nevét Jugoszláviára keresztelte át. Az 1931-es oktrojált alkotmány tovább bővítette az 1921-es vidovdani alkotmányban már úgy is jelentős királyi hatalmat. 1934-ben franciaországi látogatása során macedón és horvát terroristák gyilkolták meg.

⁶ Gligorijević, 1979. 36–42.

⁷ Bíró, 2010. 104.

vagyoni és műveltségi cenzus nélkül minden 21 év feletti férfit megilletett. Képviselővé csak a 25 évnél idősebb, írni és olvasni tudó férfit választhattak meg. Az államot ekkor 56 választókerületre osztották. A törvény értelmében harmincezer lakosra jutott egy képviselő.⁸ A választások titkosak voltak, azonban a kisebbségeket – így a magyarokat is – arra hivatkozva, hogy ekkor még rendezetlen volt az állampolgárságuk, abból teljesen kizárták.⁹

Az állampolgárság kérdését az ún. optálás jogot a trianoni békeszerződés 44. cikkének 3–4. szakasza szabályozta. Ezek értelmében az új államokba került közösségek közül a magyarok, a németek és a zsidók közül azok, akik 1910. január 1-jén Ausztria–Magyarországnak az új államhoz került részein éltek, jogosultak voltak arra, hogy egyénileg eldöntsék, hogy felveszik-e a délszláv királyság állampolgárságát, vagy esetleg egy másik állam mellett döntenek. Az optálási jogra hivatkozva az SZHSZ hatóságok 1922. július 22-ig megtiltották a magyarok politikai és kulturális szervezkedését és a választójogtól is megfosztották őket.¹⁰

Az alkotmányozó nemzetgyűlésbe 419 főt választottak, a 22 induló párt közül végül 16 került be a parlamentbe.¹¹

A parlament 1920. december 12-i felállása után erőteljes összecsapások kezdődtek az ország államjogi berendezésének a kérdése körül. A kommunistákat leszámítva, a valós erővel bíró politikai erők nem program-, hanem nemzeti pártok voltak. A szerb politikai tényezők – a demokraták és a radikálisok, az unitárius és centralizált államért, míg a horvát és szlovén pártok a decentralizációért és a föderalizmusért szálltak síkra.¹² A föderalizmust akarók tagadták a december elsejei proklamáció centralisztikus értelmezését, sőt a Stjepan Radić¹³ vezette Horvát Köztársasági Parasztpárt egyenesen elutasította az alkotmányozás és a decem-

⁸ Ferdo Čulinović: *Jugoslavija između dva rata II.* Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnost, Zagreb, 1961. 308–311.

⁹ Bojan Balkovec: *Izborna zakonodastvo prve jugoslavenske države.* Časopis za suvremenu povijest, Vol. 48. 2016. 1. 200.

¹⁰ Az optálás kérdésköréről bővebben lásd: Galántai József: *Trianon és a kisebbségvédelem.* Macenas Könyvkiadó, Budapest, 1989. 94–98; A. Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken. 1918–1947.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2004. 25–27.; Uő: *Bűntudat és győztes fölény – Magyarország, Jugoszlávia és a délvidéki magyarok.* SZTE, Történettudományi Doktori Iskola, Szeged, 2010. 54–55.; illetve: Dévavári Zoltán: *Új partok felé. Kisebbségi kiütkezés, szellemi és politikai irányzatok a Délvidéken és a Magyar Párt megalkulása (1918–1923).* Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2014. 45–50, 99.

¹¹ Čulinović, 1961. 309.

¹² Lazar Rakić: *Radikalna Stranka u Vojvodini 1902–1919.* Filozofski fakultet, Institut za istoriju, Novi Sad, 1983. 7–15., 199–206.; Branislav Gligorijević: *Demokratska stranka i politički odnosi u kraljevini Srba Hrvata i Slovenaca.* Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1970. 83–219.

¹³ Stjepan Radić (Trabajevo Desno, 1871. május 11. – Zágráb, 1928. augusztus 8.) horvát politikus, a Horvát Parasztpárt első elnöke volt. Az 1920-as években a szerb centralista pártok fő ellenfele, távlati célja Horvátország önrendelkezésének a kivívása volt. Bár 1925-ben kiegyezett Belgráddal, de tartós megbékélésre nem került sor. 1928-ban a belgrádi parlamentben gyilkolták meg.

A jugoszláviai magyarság vezetői

— Balázs Árpád rajzai —

VÁRADY IMRE dr.
Nagybecskerek.

BATTA PÉTER dr.
N.-Kanizsa.

BALASSA PÁL dr.
Óbecse.

DETTRE JÁNOS dr.
Szabadka.

KIRÁLY KÁROLY dr.
Ada.

GRÁBER LÁSZLÓ dr.
Szabadka

CSETTLE JÁNOS dr.
Zenta

NAGY ÖDÖN dr.
Szabadka

17. A jugoszláviai magyarság vezetői (Balázs Árpád rajzai)

Az erdélyi magyarság parlamenti képvisellete Romániában (1944–1989)

A romániai magyarság története során különböző integrációs stratégiákat dolgozott ki a többségi nemzettel való viszonyát illetően.¹ A két világháború közötti korszakban a romániai magyar közösség képességeihez mérten igyekezett jelen lenni a bukaresti országos politikában. Az Országos Magyar Párt (OMP), majd a Magyar Népközösség, mely a királyi diktatúra (1938–1940) és az Antonescu-rezsim (1940–1944) alatt létezett, ennek az integrációs stratégiának volt az egyik – politikai – formája. Ugyanakkor, mivel a bukaresti politikában az OMP nem ért el jelentős sikereket, a romániai magyar közösség figyelmét inkább saját intézményépítésre és társadalmi integrációra fordította. A második világháború végével, 1945-tel kezdődően gyökeresen új helyzet jött létre. A korábbi eliteket felváltotta egy ideológiailag kondicionált, új típusú romániai magyar érdekérvényesítés. A romániai magyar társadalom pedig az 1945 és 1989 közötti időszakban nem kizárólag politikai értelemben került kisebbségi helyzetbe, hanem az önálló magyar gazdasági intézmények (szövetkezetek, gazdakörök) és kulturális intézmények felszámolásával társadalmi értelemben is a román többségi társadalom kisebbsége lett. Tanulmányunkban a romániai magyar közösség államszocialista diktatúra alatti parlamenti képviselétét járjuk körül. Először a romániai választási törvényt ismertetjük, majd az 1945 utáni első két téttel bíró választást és a magyar képviselőket elemezzük. A pártállami választásokra viszont csak felsorolásszerűen és statisztikai adatokon keresztül térünk ki. A parlamentet felváltó törvényhozó szervet, a Nagy Nemzetgyűlést is ismertetjük, tanulmányunkat pedig a – tényleges hatalmat gyakorló – kommunista párton belüli érdekérvényesítők rövid jellemzésével zárjuk.

¹ Bárdi Nándor: A romániai magyar elit generációs csoportjainak integrációs viszonyrendszere (1918–1989). In: Bárdi Nándor – Simon Attila (szerk.): *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 41–68.

A második világháború lezárását követő első szabad választásra az új választási törvény előírásai szerint 1946. november 19-én került sor. Az 1944. augusztus 23-i koronapuccs és a választás közötti rövid átmeneti időszakban a törvényhozó hatalmat a király (I. Hohenzollern-Sigmaringen Mihály) és az 1923-as alkotmány előírásai szerint a román parlament alsóháza, a Képviselőház gyakorolta. Az új választási törvény² a korábbi időszak legtöbb rendelkezését meghagyta, sőt bővítette oly módon, hogy újabban a nők is szavazhattak, sőt választhatók is lettek.³ Így tehát minden 21. életévét betöltött román állampolgár szavazhatott, valamint választható lett, ha 5 éve Romániában élt. Azon román állampolgárok, akik honosítás útján lettek azok, csak akkor rendelkeztek választójoggal és lehettek választhatók, ha a honosítást követően eltelt hat év. Kivételt csupán azon köztisztviselők jelentettek, akik aktív katonai vagy bírósági szolgálatot teljesítettek, mert ők nem voltak választhatók. Azonban ezen foglalkozási kategóriák esetében is érvényesültek bizonyos enyhítések: például választható lett azon aktív katona, aki egyben államtitkári, vagy minisztériumi szolgálatot látott el.⁴ A legfontosabb megszorítást azonban azon rendelkezések írták elő, amelyek elvették a választójogot a büntetőeljárás alá került egyénektől, valamint 10 évig meg is fosztották ezeket a politikai jogaik gyakorlásától. Azonban különleges rendelkezések szóltak arról, hogy a börtönbüntetésük teljesítését követő 10 év után az 1940 és 1944 közötti katonai diktatúra – még életben levő – vezetői, államtitkárai, köztisztviselői, prefektusai (főispánjai), polgármesterei visszakaphatják választójogukat. Ugyanez vonatkozott az észak-erdélyi magyar adminisztráció tisztviselőire is.⁵

² Legea nr. 560 din 1946, pentru alegerea Adunării Deputaților. *Monitorul Oficial*. nr. 161/15 iulie 1946, 7359–7360.

³ „Köszeghy Anna a nevem, Dermata munkásnő vagyok – vág a szavamba –, megilletődve vettem kezembe a szavazólapot és a pecsétet. Kimondhatatlan érzés vett rajtam erőt, szinte kábult voltam. Végre mi is beleszólhatunk az ország ügyeibe. Örömmel éltem azzal a joggal, amely eddig a férfiak kiváltsága volt.” Lásd: Erdély magyarsága teljes számban vett részt a választásokon a jogegyenlőség és a demokrácia megvalósításáért. *Világosság*, 1946. november 20. 1.

⁴ Ez például a Román Kommunista Párt esetében jelentős, ugyanis a vezetőség több tagja 1945-öt követően emelkedett a katonai ranglistán, egyszerű illegalistából többen tábornokká, Emil Bodnăraș pedig honvédelmi miniszterré lépett elő.

⁵ Legea nr. 560 din 1946, pentru alegerea Adunării Deputaților. I. m. I. fejezet, 7. cikkely.

1. Az 1945 utáni első választás

Miután 1945. március 6-án a román király a szovjet fenyegetés hatására Petru Grozát⁶ nevezte ki miniszterelnöknek, a kormányt alkotó pártok koalíciója – a korban használt nevén Országos Demokrata Arcvonal (ODA) – azért, hogy legitimitációt szerezzen 1946. november 19-re írta ki a második világháborút követő első választásokat. Ezen választásra készülve a Román Kommunista Párt (RKP) a szovjet szatellitállamok koalíciós logikáját alkalmazta: munkásegységfrontot kezdeményezett a szociáldemokratákkal, valamint kisebb-nagyobb baloldali pártokkal lépett koalícióra. Így 1946 elején létrejött a Demokratikus Pártok Blokkja, amely az RKP, a Romániai Szociáldemokrata Párt (RSZDP), az Ekésfront, a Nemzeti Néppárt, az Alexandrescu-féle Parasztpárt (PNȚ), valamint a Tătărescu-féle liberálisok (PNL) alkották.

Az egyenletből az erdélyi magyarság képviselőjét magának kisajátító szerv, a Magyar Népi Szövetség (MNSZ) hiányzott.⁷ Az MNSZ 1946-ban több válsággal küzdött, amely eleve megnehezítette a szervezet érdekérvényesítését. Egyrészt az 1945. novemberi marosvásárhelyi százas intézőbizottsági ülésen a szervezet balszárnya nyomására az MNSZ lemondott arról, hogy a nemzetiségi problémát a béketárgyalásokon a határok módosításával kezeljék.⁸ Ez bizalmi válságot okozott a romániai magyar kisebbség közvéleménye és a szervezet között. A magyar–román határkérdésben a békeszerződés aláírása előtt az MNSZ-vezetőség egy része (az RKP néhány vezetőjének, pl. Luka László a nyomására) a tagság akaratával szemben áterőltette az álláspontját. Ennek kapcsán fontos kiemelni, hogy az MNSZ elnökségében helyet foglaló személyek (Kurkó Gyárfás⁹, Bányai László¹⁰)

⁶ Petru Groza (1884–1958), ügyvéd, politikus. Erdélyben, egy Déva melletti faluban született, iskoláit Erdélyben, Budapesten és Berlinben folytatta. A két világháború között létrehozta az Ekésfront (Frontul Plugarilor) nevű baloldali pártját, mely rövidesen a Kommunisták Romániai Pártja irányába orientálódott. 1945-től miniszterelnök egészen 1952-ig, utána haláláig a Nagy Nemzetgyűlés Prezidiumának elnöke volt.

⁷ Nagy Mihály Zoltán: A „magyar egység” nevében. A romániai magyarok mozgósítása az 1946-os választáson. *Magyar Kisebbség*, 2013. 2. 114.

⁸ Vincze Gábor: *Történeti kényszerpályák – kisebbségi realpolitikák*. II. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2003. 34–35.

⁹ Kurkó Gyárfás (1909–1983), romániai magyar kommunista politikus. Csíkszentdomokosi székely családból származott, a két világháború közötti korszakban Brassóban élt. A MADOSZ, majd az MNSZ elnöke volt. A Márton Áron-perben letartóztatták, majd elítélték. A vizsgálati fogságban szenvedett kínzások következtében zavart elmeállapottal szabadult és szakképzetlen munkásként dolgozott.

¹⁰ Bányai László (1907–1981), kommunista politikus. Német származású, egyetemi tanulmányait külföldön végezte, elkötelezett katolikusból Franciaországban vált kommunistává. Részt vett a MADOSZ megalapításában, majd 1947-től az MNSZ egyik alelnöke. 1950–1952 között az Oktatásügyi Minisztériumban tanácsos, 1952–1956 között a Bolyai Egyetem rektora, 1956–1959 között oktatásügyi miniszterhelyettes, majd a bukaresti Nicolae Iorga

42. Kurkó Gyárfás brassói munkás, a Magyar Népi Szövetség elnöke 1944–1947 között

mindannyian kommunista mozgalmi múlttal rendelkeztek, sőt a legtöbben már a két világháború között is szembehelyezkedtek a magyar revízióval.¹¹

Értelemszerű volt, hogy 1945 után is a magyar–román határkiigazítás ellen foglaltak állást, és ez az 1945. november 15–18. között elfogadott marosvásárhelyi kiáltványban öltött testet. Az MNSZ vezetői tisztában voltak azzal, hogy az erdélyi magyarság jelentős része határkiigazítást szeretne. A vásárhelyi nyilatkozat elfogadása felveti, hogy esetükben a kommunista pártfegyelem és kommunista meggyőződésük felülírta az erdélyi magyarsághoz való kötődésüket.

Ezt érzékelteti az a mód, ahogyan Méliusz József¹² értékelte a későbbiekben a nyilatkozat elfogadását: „Kommunisták voltunk, a pártot akartuk segíteni, Kurkót ez különösen nehéz helyzetbe hozta, nem voltak alternatívák az elképzeléseinkben, tudtuk, hogy a kommunista párt legnagyobb segítsége a romániai magyar közösség, amely az első választásokon döntően esik latba. Luka ezt a követelést képviselte, Groza a taktika kérdésében rugalmasabb pozíciót vett fel. Még Bányai is arra kényszerült az MNSZ-en belül, hogy áttételesen fogalmazzon.”¹³

A szöveg központi elemét a „nemzetiségi kérdés nem határkérdés” formula jelentette. A kiáltványban az MNSZ – mivel úgy tekintett magára, mint az erdélyi magyar kisebbség egyetlen képviselőjére – hitet tett a Groza-kormány és a „demokratikus nemzeti egység” mellett. Szerintük ezt az egységet az ODA testesítette

Történettudományi Intézet aligazgatója. Később a Román Akadémia tagja és tanár a C. I. Parhon Egyetemen Bukarestben.

¹¹ Olti Ágoston: A Romániai Kommunista Párt és a romániai nemzetiségi/területi kérdés a két világháború között. *Regio*, 2007. 1. 116.

¹² Méliusz József (1909–1995), író, költő, műfordító. Temesvári nagypolgári családból származott, családi konfliktus következtében lett kommunista. 1949-ben bebörtönözték, majd ítélet nélkül 1955-ig tartották fogva. A hatvanas években a Romániai Írók Szövetségének egyik alelnöke volt. Prózáját és líráját a modernizmus, az avantgárd jellemzi.

¹³ Molnár Gusztáv interjúja Méliusz Józseffel. Jakabffy Elemér Alapítvány, Kolozsvár: *kettes_zold2b* (elektronikus fájlnév), 2:13:00.

Létezett-e hatékony parlamenti érdekképviselése a két világháború között a szomszédos országok magyar közösségeinek? A kisebbségben lévő magyar nemzetiségi pártok képviselői milyen mozgástérrel rendelkeztek, hogyan működtek a parlamentekben és a pártpolitikákban? Hogyan változott ez meg 1945 után, amikor a döntések többnyire nem a parlamentekben születtek, s a kisebbségekkel való együttműködést formálisan a lenini nemzetiségi politika elveire építették az utódállamok pártközpontjainak vezetői.

A kötet tanulmányai a Magyarországgal szomszédos országok magyar parlamenti érdekképviselésének bemutatására vállalkoznak, s ezekre a kérdésekre keresik a választ. Az összehasonlítás érdekében a bevezető tanulmány részletesen feltárja, hogy a dualizmus korának magyar törvényhozásában milyen érdekvédelmi potenciállal bírtak az itt élő nemzetiségek, s több írásban követhetjük nyomon azt is, hogy a politikai pályájukat itt kezdő nem magyar anyanyelvű képviselők 1920 után milyen karriert futottak be immár többségi politikusként.

Az esettanulmányok pontosan rámutatnak arra is, hogy Trianon után az elcsatolt területek kisebbségi magyar kényszerközösségei regionális politikai közösségekként is megszerveződtek, s ezzel a magyar nemzetépítés új színterei, központjai jelentek meg.

